

جایگاه آموزش محیط زیست

و

سند ملی توسعه فرابخشی

در سرمقاله شماره ۷۵ دیدیم که رویکرد برنامه چهارم درباره محیط زیست، رویکردی فرابخشی بوده و از این دیدگاه اهداف و راهبردهای آن در پنج گروه تنظیم گردیده است. این اهداف و راهبردها، اساس تقسیم کار در تدوین سند فرابخشی قرار گرفته و پنج کار گروه تحت عناوین زیر سازماندهی شده اند:

* اشاعه فرهنگ و اخلاق محیط زیستی

* سازگاری توسعه با محیط زیست

* حفاظت و احیاء تنوع زیستی

* حفاظت، احیاء و توسعه منابع طبیعی (جنگل، مرتع، آب و خاک)

* توانمندسازی ساختار محیط زیستی

که نتایج تلاش گروه های پنج گانه پس از تلفیق، سند فرابخشی محیط زیست گردیده است. بخش چشمگیری از سند فرابخشی محیط زیست کشور به موضوع فرهنگ سازی و ارتقاء اخلاق زیست محیطی اختصاص یافته است و برای مقاطع مختلف سنی و سطوح گوناگون دانش و آگاهی، تحلیل های مشخصی ارائه و برنامه های متفاوتی به شرح زیر پیشنهاد گردیده است.

الف - ۱ - پیش از دبستان

علی رغم این که فرآیند جامعه پذیری با هدف تغییر رفتار در سنین کودکی آغاز می شود، در آموزش رسمی مقطع پیش دبستان و آمادگی، برای مباحث محیط زیست، تاکنون اقدام زیربنایی و شایسته ای صورت نپذیرفته است که مبتنی بر برنامه ریزی اصولی باشد. لذا وضعیت موجود آموزش رسمی محیط زیستی این گروه از کودکان، مطلوب ارزیابی نمی گردد. موارد زیر از جمله مسایل و مشکلات مربوط به این مقطع در رابطه با آموزش محیط زیست است:

* ساختارهای ضعیف فرهنگ سازی در زمینه محیط زیست

* نارسایی در اولویت گذاری آموزش و پژوهش محیط

* نامشخص بودن نوع و سطح نیاز به آموزش و اطلاعات محیط زیستی

اقدامات انجام شده در راستای آموزش این گروه از مخاطبین عبارتند از:

* اقدام جهت توسعه همکاری های آموزشی با دفتر ستادی امور کودکان سازمان بهزیستی کشور

* چاپ مجموعه های کتاب و مجموعه روزنامه های دیواری با موضوع های آب، هوا، زباله، جنگل و مرتع، انرژی و تنوع زیستی، تولید

کلیپ های آموزشی، تولید و پخش برنامه های محیط زیستی ویژه کودکان در شبکه های مختلف صدا و سیما

* مشارکت سازمان حفاظت محیط زیست در برگزاری جشنواره و برنامه های فرهنگی خاص کودکان

الف - ۲. مدارس (ابتدایی، راهنمایی تحصیلی، دوره متوسطه و فنی حرفه ای)

اطلاعات آموزشی محیط زیست در کتب درسی، کلی و فاقد نیازمندی های محلی و منطقه ای است.

کمبود امکانات و تجهیزات کمک آموزشی، آزمایشگاهی و ... جهت آرایه آموزش های محیط زیستی

کمبود منابع علمی و اطلاعاتی محیط زیستی در سطوح مدارس در مقاطع مختلف تحصیلی

کمبود اطلاعات و ضعف در اطلاع رسانی محیط زیستی برای نظام برنامه ریزی آموزش رسمی

ضعف در تحقیقات و تولید دانش محیط زیست متناسب با نیاز گروه های هدف

عدم برنامه جامع آموزش محیط زیست و الویت بندی موضوعی در مقاطع مختلف تحصیلی

در حال حاضر بسیاری از برنامه‌های آموزش محیط زیستی در قالب فعالیت‌های فوق برنامه از طریق سازمان دانش‌آموزی در سطح ملی و با مشارکت کانون‌های دانش‌آموزی انجام می‌شود.

اقدامات انجام شده و در دست اجرا برای این گروه از مخاطبین به شرح زیر است:

* مطالعات تطبیقی کتاب‌ها و برنامه‌های درسی سایر کشورها در دفتر برنامه‌ریزی و تالیف کتاب‌های درسی وزارت آموزش و پرورش در حوزه آموزش محیط زیست در حال انجام می‌باشد.

* گنجاندن مفاهیم محیط زیستی در کتاب‌های درسی علوم و ادبیات فارسی مقطع دبستان و شیمی و جغرافیای مقطع دبیرستان انجام شده است.

* برگزاری کارگاه آموزشی ویژه برنامه‌ریزان درسی وزارت آموزش و پرورش جهت افزایش آگاهی‌های برنامه‌ریزان درسی نسبت به مسایل محیط زیستی و استمرار آن در سطوح ملی و منطقه‌ای

* امضاء تفاهم‌نامه همکاری میان سازمان حفاظت محیط زیست و وزارت آموزش و پرورش به منظور پیشبرد اصولی‌تر اهداف آموزش محیط زیست

* منابع و کتب و جزوات آموزش رشته‌های تحت پوشش سازمان فنی و حرفه‌ای از محتوای محیط زیستی لازم برخوردار نیست.

* برنامه‌های آموزش حرفه‌ای که نیازهای توسعه و محیط زیست را برآورده سازد در کشور از شرایط مناسبی برخوردار نیست.

* نیازهای آموزشی بخش فنی و حرفه‌ای در زمینه محیط زیست به دلیل عدم انجام پژوهش‌های لازم ناشناخته مانده است.

* یک پروژه نیازسنجی آموزش محیط زیستی رشته‌های اتوماتیک و صافکاری بخش فنی و حرفه‌ای به عنوان نمونه انجام شده است.

الف- ۳. نهضت سوادآموزی

انعقاد تفاهم‌نامه همکاری بین سازمان حفاظت محیط زیست و نهضت سوادآموزی در سطح ملی و استانی چاپ و انتشار کتاب‌های متنوع با مضامین محیط زیستی با در نظر گرفتن نیازهای محیط زیستی منطقه‌ای و محلی در سطح ستادی و استانی

الف- ۴. آموزش عالی

* پژوهش و تحقیقات در زمینه آموزش و فرهنگ سازی محیط زیستی از جایگاه شایسته‌ای در بخش آموزش عالی برخوردار نمی‌باشد.

* دانشگاه‌های کشور نسبت به ضرورت انجام تحقیقات کاربردی در زمینه فرهنگ و اخلاق محیط زیستی توجه چندانی ندارند و تحقیقات انجام شده در این زمینه از نظر کمی و کیفی بسیار ناچیز است.

* در زمینه آموزش محیط زیست، چه از نظر ایجاد رشته‌ها و گرایش‌های تخصصی محیط زیست و چه از نظر تلفیق آموزش‌های محیط زیستی در همه رشته‌های تحصیلی به نحوی که فارغ‌التحصیلان حداقل مهارت کاربردی و نگرش محیط زیستی مرتبط با حرفه خود را کسب نمایند، اقدامات انجام شده کافی نیست.

* در حال حاضر تفاهم‌نامه‌ای جهت همکاری‌های علمی مشترک میان سازمان حفاظت محیط زیست و وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری امضاء شده است.

* تعداد معدودی از دانشگاه‌ها با اجرای طرح دانشگاه سبز اقدام به انجام فعالیت‌های محیط زیستی مختلفی در سطح دانشگاه‌ها نموده‌اند.

* همکاری در اجرای طرح آموزشی سبز در سبز با هدف ارتقاء دانش محیط زیستی دانشجویان سراسر کشور

* وضعیت انتشار کتب تخصصی محیط زیستی با هدف دانش‌افزایی در حوزه‌های متنوع محیط زیست پاسخگوی نیازها نمی‌باشد.

* برخی از دانشگاه‌ها به منظور شناخت محیط زیست دروسی اختیاری در زمینه محیط زیست را برای برخی رشته‌های تحصیلی تصویب کرده‌اند که البته به مهارت‌آموزی منجر نمی‌شود.

* همکاری با دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی یا سازمان حفاظت محیط زیست در سال‌های اخیر افزایش یافته است.

ب) آموزش غیررسمی

ب- ۱. مخاطبین

ب- ۱-۱. سیاست‌گذاران و مدیران

با توجه به این که بسیاری از تصمیم‌گیری‌های اقتصادی، زیربنایی و... از تفکرات و باورهای سیاست‌گذاران و مدیران کشور نشأت می‌گیرد، لذا آن‌ها از مهم‌ترین مخاطبین بخش آموزش محیط زیست کشور محسوب می‌شوند. در حال حاضر وضعیت آگاهی محیط زیستی

عمده مدیران و سیاست‌گذاران کشور از شرایط مناسبی برخوردار نمی‌باشد. در نتیجه چنین امری آثار زیان‌بار ناشی از تصمیم‌های اتخاذ شده در بخش دولتی بر محیط زیست به دلیل عدم رعایت اصول محیط زیستی در این فرآیندها کاملاً مشهود است. به طور کلی در حال حاضر وضعیت کشورمان از نظر میزان تلفیق محیط زیست و توسعه در سطوح کلان سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مدیریت چندان مناسب ارزیابی نمی‌شود.

قسمت دیگری از متن سند به ضرورت آموزش تولیدکنندگان در سه بخش کشاورزی، صنعت و خدمات اختصاص یافته است. در بحث کشاورزی، سند به این موضوع تأکید دارد که در این بخش هنوز روند الگوهای تولید پایدار به عنوان تفکر غالب اشاعه نیافته است. در حال حاضر بسیاری از کشاورزان کشور با روش‌های تولید سازگار با محیط زیست آشنایی چندانی ندارند.

بخش دیگری از سند، موضوع مشارکت‌های مردمی و گروه‌های داوطلب را در زمینه محیط زیست و منابع طبیعی مورد بررسی قرار داده است در این بخش عمده‌ترین مسایل و مشکلات موجود بر سر راه مشارکت مردمی و گروه‌های داوطلب به شرح زیر تبیین گردیده است.

* ضعف دانش و تجربه مورد نیاز مدیریت مشارکتی در میان تشکلهای غیردولتی، نهادهای مدنی و جوامع محلی و تشکلهای مرتبط با آنها

* نارسایی در همکاری‌های میان بخشی به منظور اتخاذ سیاست‌های هماهنگ در راستای همکاری با تشکلهای غیردولتی، نهادهای مدنی و جوامع محلی و تشکلهای مرتبط با آنها

* ناکارآمدی سیاست‌های دولت در زمینه حمایت مالی از تشکلهای غیردولتی نهادهای مدنی و جوامع محلی و تشکلهای مرتبط با آنها

* محدود بودن گستره فعالیت‌های تشکلهای غیردولتی، به طوری که عمده فعالیت این تشکلهای اقدامات نمادین، آموزشی و اطلاع‌رسانی تشکیل می‌دهد.

* ضعف در برقراری ارتباط و دستیابی به اطلاعات در بین فعالان محیط زیست

* پیچیدگی قوانین مرتبط با فعالیت تشکلهای غیردولتی و ضعف در کارایی آنها و عدم اهتمام بخش دولتی به اعمال مدیریتی مشارکتی

* عدم شفافیت لازم در راهبرد دولت در همکاری با تشکلهای غیردولتی، نهادهای مدنی و جوامع محلی و تشکلهای مرتبط با آنها

* نارسایی در شفافیت قوانین موجود در زمینه فعالیت تشکلهای غیردولتی و نحوه حمایت از آنها

* سطح نازل خوداتکایی و کارآفرینی در تشکلهای غیردولتی زیست محیطی

* نامشخص بودن وضعیت ثبت سازمان‌های غیردولتی

* غیرتخصصی بودن سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی

* کمبود سازوکارهای ارتباطی و اطلاع‌رسانی مناسب و پویا

* ضعف در توجه به توانمندسازی و بهره‌گیری از توانایی‌های جوامع محلی

* سیاست‌های اتخاذ شده و اقدامات انجام شده در قبال مسایل عبارتند از:

* توانمندسازی سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی از طریق برگزاری کارگاه‌های رهیافت‌های مشارکتی

* ایجاد شبکه‌های منطقه‌ای و استانی سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی

* کمک به شکل‌گیری شبکه ملی سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی

* توانمندسازی کارشناسان مرتبط با امور تشکلهای غیردولتی زیست محیطی در دستگاه‌های دولتی

* فرصت‌سازی جهت فعالیت سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی از طریق برگزاری کارگاه‌های مشارکتی تبادل تجربه با حضور کلیه ذی‌نفعان

* همکاری میان بخشی با سایر دستگاه‌های دولتی مرتبط با امور تشکلهای غیردولتی جهت فرصت‌سازی و تسهیل فعالیت سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی در جامعه

و بالاخره سند برنامه چهارم درباره آموزش‌های محیط زیست و منابع طبیعی به ارایه راهکارهایی پرداخته است و بر این باور است که: هر چند اقدامات حراستی و حفاظتی برای بهبود وضعیت محیط زیست کشور لازم می‌باشد لیکن در تحلیل نهایی، تغییر رویکرد و سازگار کردن آن با طبیعت، پایدارترین روش برای دستیابی به محیط زیست سالم است. رویکرد به طبیعت که بخشی از فرهنگ جامعه است به همراه هنجارها و ارزش‌ها، رفتار فردی و گروهی را سمت و سو می‌دهد. لذا در برنامه چهارم باید بر این امر از دو جنبه تأکید گذارد، تدوین سیاست‌ها و برنامه کاری آموزش همگانی، با تأکید بر گروه‌های مخاطب اصلی و تأمین اعتبار متناسب.